

Др МУСТАФА КЕМАЛ КАРАХАСАН

**„ЦАРИГРАДСКИ ГЛАСНИК” О СРБИМА
У ОСМАНСКОЈ ЦАРЕВИНИ**

Др МУСТАФА КЕМАЛ КАРАХАСАН
УУ 11070 Нови Београд
Сремских бригада 4/36

UDK 091.1 (560)

УВОД

Сва стара српска штампа, објављивана у Истамбулу, главном граду Османског царства, или Бечу, главном граду Аустро-Угарске, у Темишвару, Новом Саду и другде – садржи и ону врсту истине за којом трагам у вези доказивања чињенице да има много више елемената који повезују турски и српски народ него оних раздвајајућих.

Такав је и „Цариградски гласник”, недељни лист, који је објављиван редовно 16 година са преко 6.000 страница текста.

Први број листа „Цариградски гласник” објављен је 1. јануара 1895, а последњи 10. октобра 1909. године. Власник и главни уредник био је Никола Сп. Савић, а администратор Коста Групчевић. Формат листа био је 30 x 45 цм. Адреса: Улица Капу-Куле број 2, I спрат, Пера – Истамбул, Османска царевина. Лист је штампан на четири до осам страна (понекад их је било и више). О догађајима из Србије писало се у рубрици „Из

Србије”. Цена листа за Србију: 12 динара за шест месеци, за Османску царевину – 40 гроша за пола године.

Док је овај лист излазио, у Краљевини Србији на власти су углавном били либерални демократи (академик Стојан Новаковић, др Владан Ђорђевић, Станоје Станојевић и други) потом Пашићеви радикали, а у Османском царству – до 1908. године апсолутистички режим султана Абдул Хамида. Када је „Цариградски гласник” престао да излази, крајем 1909, у доба младотурске револуције од 24. јула 1908. у Србији су на власти били радикали Николе Пашића.

Као истраживач, у овом тексту примељујем углавном индуктивни метод (ради убедљивости пред читаоцима данашње Србије и Југославије), а затим вршим редукцију веома кратко, што могу да чине и сами пажљиви, апалитични и за логично закључивање способни читаоци.

Текстове из свих бројева „Цариградског гласника” поделио сам на више поглавља.

СРПСКО-ТУРСКИ ОДНОСИ ДО СТЕПЕНА ПРИЈАТЕЉСТВА

Овај наслов, ову тезу, доказујем следећим:

Прво: успешно се развијају трговински односи између Србије и Османског царства. То је подугачак текст на првој страни листа од 7. јануара 1899. На другој страни овог броја следи велики чланак о пријатељским односима између Срба и Турака у Приштини са потписом „Србин”.

Друго: једна велика, сугестивна и фрапантна манифестација српско-турског пријатељства је чланак о светосавској прослави у Истамбулу 1899. Уствари, то је уводник листа са потписом Т. Ж. у коме се укратко, као закључна мисао, истиче: “Овогодишња светосавска прослава је заиста превазишла све досадашње.”¹

Треће: на трећој страни овог броја публикована је велика репортажа о свечаној светосавској прослави у Скопљу, на којој је учествовао и скопски валија Хафиз-паша, „са неописивим весељем”, а додаје се да је прослава организована „широм наше простране Отоманске царевине”.

Четврто: 12. фебруара 1899. лист доноси (са потписом Р. као аутора) чланак – „Ретко славље великог српског песника Змаја Јована Јовановића”.

Пето: 25. фебруара 1899. „Цариградски гласник” у уводнику „Стање у Царевини”. Поред осталог, инсистира да сви поданици „треба да живе у потпуној слози и благостању”, јер претходно констатује да има „немилих догађаја” истичући да кривце „треба предати судским властима и то и за најубичајсније преступе и испаде како би се обезбедила

правда и правичност”. У тексту се посебно, критикује злонамерно писање страних новина о стању у Османској царевини.

Шесто: као знак великог пријатељства и узајамне сарадње Срба и Турака у Скопљу, истиче се чињеница да је српски краљ Александар I Обреновић 1899. „одликовао Ордемом Св. Саве са звездом Мехмед Али-беја, пачелника вилајетске канцеларије у Скопљу. Не изостаје: „Уз наша искрена честитања”.²

Седмо: 8. јула 1899. штампан је опширан и озбиљно интониран уводник поводом високих одликовања, у коме се указује на „злонамерне политичаре у земљи и у свету а којима сметају добри односи између Срба и Турака”. Каже се: „Тешик-паша, османски амбасадор у Београду је на најсјајнији и најлепши начин указао да постоје интереснти који су против добрих односа између Србије и Османског Царства”, али и да „сви искрени пријатељи Срба и Турака желе да њихови односи буду и даље све бољи као односи између суверених и мирољубивих држава”.³

Осмо: као симболика и израз добрих односа између Србије и османске државе, „Цариградски гласник” објављује 22. јула 1899. велики уводник поводом рођендана краља Александра и истиче да су „у главном граду Истамбулу одржане велике свечаности”.

Девето: Осман А. Ђикић, питомац Царског лицеја „Mülkiye” у Истамбулу објавио је поему „Dulusi Numaуu”, посвећену султану Абдул Мамиду (19. август 1899).⁴

НЕКИ СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ

Док се проучава писање „Цариградског гласника” за време његовог шеснаестогодишњег објављивања, пада у очи, као посебна истина, оно што је статистички изражавано, не само о Србији, већ и о Грчкој, Румунији, Бугарској и њиховим суседима на Балкану.

Тако се сазнаје да је Србија 1896. године имала 2.314.153 становника.⁵ Вредност извоза из Србије те године достигла је 46.023.249, а увоза – 34.881.173 динара. Дакле, српска привреда је тада била стабилна, финансије – такође. После три године, извоз из Србије вредсо је 56.991.479, а увоз у Србију – 40.834.465 динара. Очито, Србија је тада била економски стабилна држава.

По годинама, финансијски капитал Србије износио је: 1890 – 2.160.000, а 1899 – 2.400.000 динара. Укупни капитал читаве земље износио је 1890 – 10.600.000, 1893 – 13.500.000, а 1898. године – 15.157.000 динара. Жетва у 1897. процењена је на 192.247.000, а у 1898. на 190.228.000 динара.

Занимљиви су подаци о броју становника: Османска царевина имала их је 18.000.000, Француска – 88.518.000, Италија – 30.819.000, Аустрија – 25.295.000, а Енглеска – 39.825.000. Подаци су из јула 1899.

ОДНОС ПРЕМА ПРАВОСЛАВНОЈ ЦРКВИ

Ова област веоам је деликатна са гледишта српске историје, културе, етничко-верске припадности, просвете и просвећености свих Срба, и то од доласка Османлија-Турака на Балкан и у српске земље, па све до 1912. односно 1918. године, када је, после Првог светског рата, Османско царство нестало са географске карте.

Аутор овог текста увек је тврдио, и сада тврди, да је у то време однос османско-турске власти према Српској православној цркви (и њеној целокупној материјалној и духовној имовини и књигама и библиотекама, архивима и протоколима рођених-крштених и умрлих) био углавном исправан, срдчан, увиђаван, чак и стимулативан.

Да видимо, индуктивним путем, шта о томе каже „Цариградски гласник“:

Први пример: Манастир Бања код Прибоја обновљен је на основу фермана Султана, који је донео лично Сулејман Хакки-паша у то место. Аутор написа је В. Ц.⁶

Други пример: Велики уводник на три ступца о Ускресу код Срба под Османском царвином сугерира да је овај велики хришћански празник свечано прослављен „уз топлу молитву за дуг живот и светлу владавину ове отаџбине, за добро свих народа у њој.“ (1899).

Трећи пример: „Цариградски гласник“ пише о животу и деловању два манастира – Грачанице и Благовештска (1899).

Четврти пример: 1899. године „Цариградски гласник“, 27. маја, објављује велики уводник о православној вери и Србима у Османској царевини.

Пети пример: Исте године у уводнику поводом празника Духова лист жели општи напредак Османског царства „под заштитом премилостивог Господара Султана“.⁷

Шести пример: у уводнику од 30. септембра 1899. о имањима цркава и манастира, за које важе нарочито законски прописи, лист истиче да је те прописе султан усвојио и да ће то српски народ „радосно поздравити са вечном захвалношћу“. Аутор је потписан са У.

Седми пример: 1. јануара 1901. у уводнику под насловом „Ново столеће“ „Цариградски гласник“ каже: „Ми, Срби, са тековинама XIX века се поносимо, јер су наше цркве и школе – наши поноси“.

Осми пример: „Ускрс у Истамбулу” – наслов је уводника у броју од 5. априла 1901. године, у коме се каже да је организовано свечано славље у Српској гимназији у Истамбулу.

СРПСКЕ ШКОЛЕ И ДРУГЕ УСТАНОВЕ У ОСМАНСКОЈ ЦАРЕВИНИ

Крајем XIX и почетком XX века српски народ је у Османско-турској царевини имао широку мрежу основних и средњих школа. За српске студенте омогућено је и факултетско образовање у Истамбулу.

Ево примера:

Први: 1. јануара 1899. „Цариградски гласник” пише „о грађи историје српског народа” у Османској царевини и истиче да има доста старих школа око Куманова и Кратова (још од 1825. године) чији је оснивач поп Ј. Давидовић.

Други: код Врања постоји српска школа од 1820. године, а њен оснивач је П. Караџић.

Трећи: српске школе су осниване и 1840, од 1869, од 1876. и од 1890. године.

Лист наводи и имена учитеља из тог доба: О. Дионисије, А. Каљевић, П. Н. из Цетеника, А. Цветковић, П. Чавдаревић, С. Ристић, В. Хаџи Перић, М. Тасић, Ј. Станојевић...

„Цариградски гласник” у јануару 1899. пише да гимназија за Србе успешно ради у Истамбулу. Директор је био М. Динић. По разредима било је 93, односно 71, односно 79 ученика.

Лист 17. јануара 1903. пише о прослави Савиндана у Истамбулу: он је „најлепше прослављен”. При том се указује на улогу српских школа и цркве Светог Николе у Галати. На свечаностима у тим местима све је било „дупке пуно”, а „међу свештенством и просветним радницима били су и генерали С. Грујић, Јован Ф. Христић и други”. „Али оно што је најлепше – пише „Цариградски гласник” – то је била велика присутност нашег народа из разних крајева слушајући програм на матерњем језику”. Свети Сава слављен је и у Kadiköyü (Истамбул). Свечаности је присуствовао и Фетих-папа, кога ће касније, у Нишу, примити у аудијенцију краљ Александар I Обреновић.

При прослави Ускрса 11. априла 1903. султан је преко школских власти поконио српској сиротињи 750, а Патријаршији 500 турских лира.

Крајем јуна 1903. „Цариградски гласник” пише да су српски ђаци у Цариградском лицеју у Галата Сарају показали бриљантне резултате.

Посебно се наводе ова имена: Љ. Стефановић, А. Здравковић, И. Ш. Рајић, Н. Хајдуковић, Б. Бошковић...

Према писању овог листа, Фериз Мехмет-паша издао је дозволу за оснивање српских школа у Феризовићу (Урошевцу) на основу султановог фермана. Житељи Приштине такође су били одушевљени због отварања српских школа у њиховој средини. Село Кличковац код Куманова, у коме су Срби и Турци лепо живели, такође је добило српску школу, за што су посебно били заслужни К. Петровић, М. Војничинац, Д. Трајковић и Б. Златановић. Четвртог фебруара 1899. пише да је у Тетову, поред српске школе, основано и национално друштво „Тетовска слога“ („за умно усавршавање и узајамно помагање“). На крају текста каже се: „Хвала Цару!“ У истом броју указује се и на отварање Српске женске школе у Хаквици, која је носила име Светог Саве, а констатује се да и село Крива па Вардару има српску школу са 70 ученика.

Српске основне школе успешно су радиле и у Гостивару, Велесу и по селима Скопске Црне Горе. У Крушеву је српска школа основана у атмосфери „братских односа“, пише лист 18. фебруара 1899.

Услед општег напредовања просвећености и националне културе код српског народа у Османско-турској царевини, „Цариградски гласник“ у великом уводнику од 8. априла 1899. посебно истиче углед који ужива српска интелигенција и закључује да српски свет „потребује овакве лепе примере а не лепе придице“.

Пишући опширно о ревизији школства српског народа у Турској царевини, лист указује на велики број ових установа и одаје признање властима (29. април 1899). „Служимо за углед“, наслов је текста у „Цариградском гласнику“ од 6. маја 1899. године, у коме се истичу ови подаци – српских народних школа било је 977, средњих – 37, а њихов буџет износио је 4.200.000 динара. Општи закључак редакције је: „Срби лепо напредују... Србија је дивна земља, богата и културна држава... Док Српска Гимназија у Истамбулу све боље и боље напредује из године у годину, како се пожелети може... Директор М. Динић је узоран а наставно особље – изврсно... Жеља је да тако траје на општу корист и понос у просвети престонице славних Османовића“, истиче лист 24. јуна 1899. у чланку који потписује С. А.

Може се извести дедуктивни закључак да је српски народ у просторима Османско-турске царевине у то време имао солидно школство, добре кадрове у школама и подршку власти, што оставља утисак да је и јавност у Краљевини Србији углавном задовољна.

НАЦИОНАЛНА ШАРОЛИКОСТ БАЛКАНА

Да ли је национална шароликост Балкана његова предност или његова зла коб?

Са гледишта објективне историје човечанства а у њој са аспекта функционалне историје појединих нација и њихових најновијих држава оваква шароликост може да буде само – предност. Наравно, под условом да свака нација и њена држава буде заиста правна, стварно демократска, истински хумана и окренута будућности свих и сваког грађанина.

„Цариградски гласник“ даје слику националног састава Балкана, шароликог, као и данас.

У Србији је 3. децембра 1900. године пописано 3.899.711 Срба (1.322.355 мушких и 1.212.711 женских особа). Демографски прираштај од 1896. до 1901. износио је 171.286 становника.”

Бугарска је 1890. године имала 3.200.000 становника. Међу њима било је 679.000 Турака, 273.000 Грка, 189.000 Румуна и Цинцара, уз 187.000 осталих (Јермени, Јевреји, Цигани и други).

Без Солуна и оног дела који је касније освојила, Грчка је имала 2.270.000 становника. Међу њима: 730.000 Арнаута (у тзв. Ђамурији), 326.000 Влаха-Цинцара и 136.000 осталих (Славо-Македонци, Славо-Бугари, Славо-Срби, Јермени, Јевреји и други).

Глобално, Румунију је насељавало две трећине Румуна, а једну трећину – остали. Само је за главни град Букурешт објављен исцрпан статистички преглед. У граду је живело 186.623 Румуна, 43.328 Јевреја, 3.698 Арнаута, 245 Турака, 308 Срба, 938 Бугара, 1.358 Грка, 2.107 Талијана, 782 Француза, 8.600 Аустријанаца, 2.968 Немаца, 528 Руса и 782 Швајцарца. Дакле – две трећине житеља чинили су Румуни.”

Подаци су, за сваку земљу, занимљиви – за поређење.

О МЛАДОТУРСКОЈ РЕВОЛУЦИЈИ – ИЛИ О ХУРИЈЕТУ

При крају наше анализе овог листа, а и при крају његовог излажења (10. новембра 1909) настојаћемо да овај важан догађај у историји Османског царства прикажемо онако како је на њега гледао и како га је тумачио лист српског народа „Цариградски гласник”.

Само шест дана пре почетка Младотурске револуције од 24. јула 1908. године, лист је (18. јула) објавио велики уводник о све бољим односима између Турака и Срба, као и посебан дуг чланак „о све већој потреби да Срби уче турски језик ради јачања пријатељства између два народа.”

„Цариградски гласник” био је недељник. У колекцији која нам је стајала на располагању¹³ недостаје број од 25. јула 1908, већ у заглављу пише: 1. август 1908. У овом броју „Цариградски гласник” објављује у целини Устав Османског царства из 1876, који је суспендован када је прорадио први демократски парламент Османске империје на челу са чувеним Митхат-пашом као председником, а који ће после државног удара који ће извршити султан Абдул Хамид бити послат на робију у граду Таифу (Сауди Арабија), где ће после извесног времена бити мучки задављен, заједно са Осман-пашом и другим тадашњим великим реформаторима, демократским револуционарима (такође Младим Османлијама, из чијих редова је најпознатији Али Суави, који је херојском смрћу, са другим заједно, завршио свој млади живот).

Младотурска револуција од јула 1908. године спада у ред десетак истакнутих светских револуција, иако има своје изразите специфичности. Она је у Османско царство вратила уставну монархију (у поређењу: слично као Устав САД о американизму као наднационалној категорији припадања поданика).

Члан 8. овог Устава из 1876. године (тада је Србија објавила рат Османско-турској држави) гласио је: „Сви царски поданици, без разлике вере, расе и етничке припадности – зову се Османлије.”

Није требало много времена ни прилика на султановом двору, са чијег је трона смењен султан Абдул Азиз да би на његово место дошао султан Абдул Хамид – да изврши државни удар, да ликвидира демократски изабран османско-турски парламент први пут у петвековној историји Османског царства на челу са Митхат-пашом (у коме је било и подоста посланика српског народа и других народа, али као Османлија-посланика, јер тада нису постојале модерне нације, а понајмање турска нација, која се стварала на почетку XX века у реализацији Ататуркове национално-ослободилачке, антиимперијалистичке и антифеудалне – (ангисултанске и антикалифатске) револуције.

Поменути Митхат-пашин устав Османско-турског царства, у члану 9. садржи ову одредбу: „Све Османлије уживају личну слободу, али су дужни да не вређају (или угрожавају) слободу других.” Уз то: „Нико – никога не сме да казни – без закона.” Све су ово елементи заиста демократског устава, у коме су елементи-атрибути свих устава света од Француске револуције 1789. и других револуционарних тековина човечанства.

„Цариградски гласник”, на моје лично изненађење, доноси цео Устав на српском језику (признање преводиоцу, јер превести са османског на српски језик веома је тешко). У члану 10. пише: „Лична слобода је неприкосновена”. Зар ишта демократскије постоји и данас у

свету? Данас, када је актуелан проблем исламског фундаментализма из Ирана (шитског смера) и покрета у многим арапско-исламских срединама, овај устав у члану 11. каже: „Државна вера је – Ислам, али држава заштићава слободно вршење и осталих признатих у држави вероисповести.”

И после победе антисултанске и антикалифатске револуције у Анадолији, у срцу поворођене турске нације са својом првом републиком, чији је устав дефинисао да је ислам вера Турске Републике уз поштовање осталих вероисповести (као и право на неверовање), у модификованом уставу постојао је и овај члан: „Турска република је лаичка држава и нема никакве државне вере док је ислам вера сваког оног Турчина који је припадник те религије.”

Турски устав из 1876. и 1908. године садржавао је и овај члан: „Штампа је слободна, али у границама закона”. Евидентно: и савремени закони о штампи и новинарски кодекси нашег доба управо се залажу за такав положај информативне делатности. Коментаришући тај устав, „Цариградски гласник” је писао: „Српска народност је одушевљено дочекала овај устав.”¹¹ Додаје се: „Све су српске симпатије на страни уставне Турске.” И – „Турци не треба да буду равнодушни према овим симпатијама српског народа, који броји више од 4.000.000 душа.”¹²

После овог устава, проглашеног након Младотурске револуције, „Цариградски гласник” 15. августа 1908. године истиче: „Нема више места да се стране силе мешају у турску унутрашњу политику, јер хришћани у Турској немају потребе за туђом помоћи, јер у договору са муслиманима могу штитити своја братска права.” Не изостаје ни ова констатација: „Српска влада се радује новом уставу у Турској.” Сваки даљи коментар ових текстова сувишан је.

Занимљива је и ова информација: Бранислав Нушић, дипломата и новинар, специјални дописник „Политике” (паше лист) боравио је у Скопљу, Манастиру (Битољу) и Солуну; поред осталог, направио је познати интервју са Јане Санданским, који се, као вођа македонских бораца за аутономну Македонију у оквиру Нове Турске, предао турским револуционарним властима у време Великог Хуријета (Слободе).¹³

ХУРИЈЕТ И ОЈАЧАНО ПРИЈАТЕЉСТВО

После извођења Младотурске револуције од 24. јула 1908. и настанком новог доба – Хуријета (Слободе), за све народе и вере у Османском Царству, које се вратило уставној монархији са најдемократскијим уставом на свету (што је и Лењин поздравио као седму по реду велику и значајну револуцију у свету, мада касније није остао

доследан у тој својој историјској тврдњи), „Цариградски гласник” је наставио да још повољније пише о тековинама нове политичке и друштвене ситуације у османско-турском друштву.

Тако је 9. септембра 1908. објављен велики уводник о јачем пријатељству Срба и Турака. Уводник у броју од 7. новембра те године посвећен је стварању Турско-српског комитета за савез и пријатељство, а ту су и текстови великих српских научника Стојана Новаковића и Станоја Станојевића. Претходно, 3. септембра 1908. лист пише о зулумима које чине бугарски врховисти (бандити) над народом Македоније, Старе Србије и другде. У том броју је и интервју Стојана Новаковића о новој ситуацији у земљи, који иду у прилог новим условима за српски народ у новој Турској.

О НЕВОЉАМА СРБА

„Цариградски гласник” у свом броју од 19. децембра 1908. истиче, у уводнику, да су настале нове невоље за српски народ, јер су Аустрија и Бугарска почеле да злоупотребљавају Хуријет, тј. тековине Младотурске револуције од 1908. и врше терор над Србима у Старој Србији, Турцима у Македонији и другде; терор над Србима у Хрватској постаје, констатује лист, све ужаснији.

Лист 12. децембра 1908. коментарише неправду према Србима у османско-турској управи: у Сепату нове државе није било ни једног Србина. У броју од 25. децембра те године „Цариградски гласник” поново пише о страховитим злоделима аустријских војника и официра над Србима, посебно у Босни и Херцеговини: они силују и српске девојчице. Истичу се и злодела шиптарских зулумџара: У Дебру и Пећи „Арнаути не признају нити славе „Hürriyet”, напротив демонстрирају против њене реализације”. Лист објављује и говор Камил-паше, председника Османске владе, поводом опасности од Аустрије за Босну и Херцеговину.¹⁴

НА ПОЧЕТКУ НОВОГ ВЕКА

„Нова година” – 1908. наслов је уводника „Цариградског гласника”, у коме се наглашава да је ова година за српски народ била веома значајна. Лист указује на елементе те значајности:

Прво: „Што је Османска Царевина добила устав који ће Србима загарантовати право на живот, право на личну имовину, на безбедност, право слободног кретања и културног развоја...”

Друго: „Ово је у истини велики момент за Османску Царевину и за патнички српски народ у њој а коме се искрено обрадовао и поздравио...”

Треће: „После меда дошла је горчина: Аустрија је на нечувен начин анектирала све најлепше покрајине на Балкану – тј. Босну и Херцеговину ...”

Четврто: „Ово је затресло сву српску зграду, дирнуло у душу и срце вас српски народ...”

Пето: „Слога Срба је ојачала – да престану прогони Срба у Хрватској; да престану анархије у севро-западном делу Косовског Вилајета; да престану мађаризације Срба у Мађарској; да се о запуштеној и бедној Далмацији води више рачуна...”

У броју, 1. јануара 1909, „Цариградски гласник” у другом уводнику под насловом „Србија и Босна” и поднасловом „Српска влада и Народна скупштина Србије о босанском питању”, уз говор др М. Миловановића, доноси оштар коментар, који интерпретирамо у главним тезама:

Прва: „Анексија је повредила Берлински Уговор...”

Друга: „Тим чином су повређени животних интереси српског народа...”

Трећа: „Берлински Уговор је такође био фаталан за Србију ...Иако се мењао у више махова, положај Срба и Српства био је све тежи...”

Четврта: „Анексија Босне и Херцеговине – доминантно је српско питање... Нажалост се ово питање није уочило...”

Пета: „Србија и Црна Гора су подигле глас протеста и Европи је у интересу независност Балкана као и његова равнотежа...”

Шеста: „Интерес је саме Европе да сачува од сваке агресије и у облику гарантовања интегритета Османске Царевине...”

Седма: Општи је закључак да је Берлински уговор „уништен овом анексијом Босне и Херцеговине”, а – како тврди лист – „српском народу је изречена казна иако је 1876. године дигао се на оружје за своје ослобођење...”

На заседању Народне скупштине Србије о томе је говорио, осуђујући анексију Босне и Херцеговине, и велики државник и научник Стојан Новаковић.

Иначе, лист је 16. јануара 1909. опширно писао о терору над Србима у Хрватској. Истакнуто је и ово – да је „изгубљена не само Босна и Херцеговина, већ и Косовски Вилајет...”

Остали текстови из „Цариградског гласника” из 1909. године заслужују посебну анализу – крцати су подацима и коментарима догађаја и појава, веома значајних за будућност српског народа, наравно и турског.

ТРИ ВЕСТИ О ЧАЧКУ

О Чачку у слободној Србији, и његовој околини, пронашли смо само три вести у „Цариградском гласнику”: о великој поплави 1896. године, када су претрпљене велике штете, а изгубљени су и људски животи, о почетку изградње пруге Ужица–Чачак–Краљево и о богатом роду грожђа у овом делу Србије.

Других вести о Чачку нема у 16 годишњих комплекта „Цариградског гласника”.

НАПОМЕНЕ

1. „Цариградски гласник”, 21. јануар 1899.
2. Исто, 20. мај 1899.
3. Исто, 8. јул 1899.
4. Исто, 19. август 1899.
5. Исто, 25. април 1896.
6. Исто, 1. април 1899.
7. Исто, 16. јуна 1899.
8. Исто, 3. децембар 1900, стр. 3.
9. Исто, 28. јуна 1901.
10. Налази се у Народној библиотеци Србије.
11. „Цариградски гласник”, 1. август 1908.
12. Исто.
13. Др Мустафа Кемал Карахасан, „Младотурска револуција и Јане Сандански”, Научни симпозијум у Струмици 1975. године о теми: „Јане Сандански и македонски ослободилачки покрет”, Скопље, 1978.
14. Кемал-паша Ђе 1909. године бити свргнут повим државним ударом Младотурака, заједно са султаном Абдул Хамидом.